

25 vragen over Israël en het Midden- Oosten

tekst Arie Kok beeld Beeldbazen

Hoe verhoudt Hamas zich tot Hezbollah?
Waarom heeft Israël geen grondwet?
Waarom accepteert de Arabische bevolking de VN-resolutie van 1947 niet?
25 essentiële vragen en antwoorden over het Israël-Palestinaconflict.

Het Israël-Palestinaconflict is niet zo'n geschikt onderwerp voor een verjaardagsfeestje; voor je het weet, bestook je elkaar met argumenten zonder ook maar een stap verder te komen. In zijn aangrijpende boek *Mijn beloofde land* verzucht de Joods-Israëlische journalist Ari Shavit: 'De vraag waarom Israël er is valt niet te beantwoorden via de polemiek. Hoe gecompliceerd hij ook is, hij leent zich niet voor argumenten en tegenargumenten. De enige manier om daaruit te komen bestaat erin het verhaal van Israël te vertellen.' In zijn boek doet Shavit het onmogelijke, hij vertelt het eerlijke verhaal, met grote zionistische

betrokkenheid, zonder over te slaan waar hij zich voor schaamt.

Het verhaal vertellen van een conflict, dat willen we in dit overzicht doen, door de feiten op een rij te zetten. We hebben drie wetenschappers gevraagd een aantal vragen te beantwoorden vanuit hun expertise: Bart Wallet, hoogleraar Joodse Studies aan de UvA; Dineke Houtman, emeritus hoogleraar Judaïca aan de PThU; en Joas Wagemakers, universitair hoofddocent Islam & Arabisch aan de Universiteit Utrecht. Andere vragen zijn beantwoord op basis van journalistieke principes.

Wat voorafgaat

Er waren al grote Joodse gemeenschappen in de diaspora ontstaan voordat in het jaar 70 de tempel werd verwoest. Vanaf dat moment verschuift het zwaartepunt geleidelijk, en wonen er meer Joden buiten dan binnen het gebied dat kort daarna Palestina zal gaan heten. Het was voor hen nog altijd het land van melk en honing, waar Abraham zich vestigde, en waar ze steeds weer terugkeerden. God had Abraham beloofd hem tot een groot volk te maken, de Joden zien zichzelf als het tastbare bewijs dat God die belofte nakomt.

In 135 slaan de Romeinen opnieuw een Joodse opstand neer. Vooral in Galilea, in het noorden, zijn dan nog Joodse gemeenschappen te vinden. Op de Tempelberg in Jeruzalem wordt inmiddels Jupiter aanbeden, en tot de vierde eeuw is het voor Joden verboden zich binnen de stadsgrenzen op te houden. Tot aan de vijfde eeuw is de meerderheid van de bevolking van het land Joods.

Velen zijn uitgewaaid, verstrooid over alle windstreken, naar Iran – het oude Babylonië – in het oosten, het Noord-Afrikaanse kustgebied of Europa. De tempeldienst wordt voortgezet in de synagoge, het leerhuis dat al door Mozes is ingesteld. Twee keer per jaar zeggen ze tegen elkaar: *Lesjana ha-ba'a biroesjalajiem*, tot een volgend jaar in Jeruzalem. Zo wordt het verlangen levend gehouden hun Enige God ooit weer te kunnen aanbidden op de berg Sion, als het even kan in de herbouwde tempel.

1 Hoe hebben de Joden hun identiteit behouden in een voor hen vreemde omgeving?

Na de uittocht uit Egypte hebben de Joden de Thora ontvangen, op de berg Sinaï in de Sinaïwoestijn. Daar moeten ze uit leven, dan zal God zijn beloften nakomen. Dat ze zich daar niet altijd aan houden, kon bijvoorbeeld leiden tot de Babylonische ballingschap. Velen keren terug, de achterblijvers vormen de eerste Joodse gemeenschappen in de diaspora. Door de Thora centraal te stellen en de geboden te houden, onderscheiden ze zich. Het anders-zijn leidt vaak tot vijandige reacties en achterstelling, vooral in christelijke en islamitische omgevingen. Jodenhaat is van alle tijden, maar eind negentiende eeuw, als de pogroms in Oost-Europa hun gruwelijke werk doen, ontstaat het begrip 'antisemitisme'.

2 Wie wonen er in Palestina in de tussenliggende eeuwen?

In 622 ontstaat de islam, de religie die zich vanaf het Arabisch Schiereiland onder leiding van Mohammed en de kaliefen sterk uitbreidt. In 638

nemen ze Jeruzalem in, er breekt een lange islamitische periode aan. Aan het einde van de zevende eeuw neemt de Syrische kalief Abd al-Malik het initiatief voor een rotskoepel op de Tempelberg, begin achtste eeuw bouwt zijn zoon de Al-Aqsa moskee er pal naast. Jeruzalem wordt voor moslims de derde heilige plaats, na Mekka en Medina. De profeet Mohammed is er volgens de overlevering naartoe gevlogen op een vliegend paard.

In de middeleeuwen wordt Palestina afwisselend geregeerd door verschillende kalifaten, de mammelukken en christelijke kruisvaarders. In 1516 veroveren de Ottomanen het, ze regeren er – vanuit Constantinopel – tot 1918. Er wonen dan vooral Arabieren – christenen en moslims. Ze bekleden geen regeringsposities en richten zich vooral op lokale belangen. De Joodse gemeenschappen zijn vooral te vinden in de vier Joodse heilige steden: Hebron, Jeruzalem, Tiberias en Safed. Joden, christenen en moslims gaan overwegend vreedzaam met elkaar om. In de Eerste Wereldoorlog worden de Ottomanen verslagen, waarna Palestina onder Brits mandaat valt.

'Het anders-zijn van de Joden leidt vaak tot vijandige reacties'

3 Wanneer begint de terugkeer naar Palestina op gang te komen?

In de negentiende eeuw wordt de politiek in Europa sterk gekleurd door de ontwikkeling van natiestaten en nationalistische bewegingen. Onder invloed hiervan, en door het toenemende antisemitisme, ontstaat het zionisme als Joods-nationalistische beweging. Net als Polen, Grieken, Egyptenaren en Duitsers streven Joden naar een eigen soevereine staat. Tegelijkertijd ontwikkelen zich onder Arabische inwoners van Palestina nationale gevoelens.

In 1897 komt het eerste Zionistisch Wereldcongres bijeen in Bazel; de Joodse journalist Theodor Herzl heeft de leiding. De beweging besluit tot 'schepping van een openbaar-rechtelijk gewaarborgd veilig tehuis voor het Joodse volk in Palestina'. Omdat Palestina als locatie op korte termijn lastig zou zijn, werd ook naar diverse landen in Afrika gekeken, Palestina blijft na ampel beraad over als enige mogelijkheid.

In 1881 komt de zionistische migratiestroom op gang, Europese Joden kopen land van Arabieren om zich in Palestina te vestigen. Eind negentiende eeuw wonen er 50.000 Joden, 400.000 moslims en 75.000 christenen.

Het ontstaan van de staat Israël

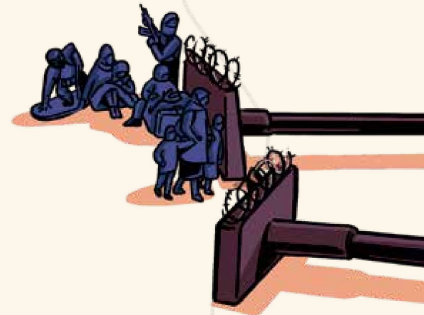
4 De staat Israël is erkend door de Volkenbond (1922) en later door de VN (1947). Waarom is dit gebeurd, welke motieven speelden daarbij een rol?

BART WALLET Na de Eerste Wereldoorlog wordt het principe omarmd dat alle nationaliteiten zelfbeschikkingsrecht hebben en dus een eigen staat dienen te krijgen. In heel Europa leidt dit tot nieuwe landen. Voor het Midden-Oosten geldt dat principe ook, maar wordt erbij gezegd dat de nationaliteiten daar nog niet aan onafhankelijkheid toe zijn. Daarom worden daar mandaten opgezet waarin senior naties de jonge naties onder hun hoede zullen nemen om aan nationbuilding en statebuilding te doen. Ook aan het Joodse volk wordt zelfbeschikkingsrecht toegekend in het mandaatgebied Palestina, waar vanaf 1881 de Joodse nationale beweging zich op heeft gericht en steeds meer Joden – vaak op de vlucht voor vervolgingen – zich hebben gevestigd. Voor de Volkenbond gaat het om gelijkberechtiging van Joden naast alle andere nationale bewegingen. In 1947 besluit de VN tot het delingsplan: de Joden hebben het traject van nation- en statebuilding succesvol doorlopen en mogen daarom hun eigen staat krijgen. Daarnaast

zal er voor de Palestijns-Arabische bevolking een staat komen, ook zij hebben zelfbeschikkingsrecht.

5 Welke positie krijgen de Arabieren op dat moment in juridische zin?

BART WALLET De positie van de Palestijns-Arabische bevolking tijdens de Britse mandaatperiode is er een waarin aanvankelijk alleen hun burger- en hun religieuze rechten gerespecteerd worden. Pas geleidelijk aan onderkennen de Britten dat zij ook politieke rechten toegekend moeten worden – en dus zelfbeschikkingsrecht. Dat resulteert erin dat de Britten een paralleltraject nationbuilding en statebuilding opzetten voor de Arabische bevolking. Dat traject start echter later dan het traject met de Joodse bevolking, die bovendien al vanaf eind negentiende eeuw een sterk ontwikkelde nationale beweging heeft. De ongelijkzijdigheid die hierdoor ontstaat, resulteert, ondanks alle goede bedoelingen, steeds in oplossingen die slechts voor een van beide bevolkingsgroepen goed werken. Als de staat Israël wordt uitgeroepen, wordt in de Onafhankelijkheidsverklaring verwoord dat alle burgers, inclusief de Arabische, volledige gelijkheid zullen genieten, ongeacht religie, etniciteit of sekse. In de praktijk zal het tot 1966 duren voordat de Arabische bevolking daadwerkelijk hiertoe in staat wordt gesteld.

De Arabische bevolking accepteert de VN-resolutie van 1947 niet. Waarom niet?

BART WALLET Daarvoor zijn verschillende verklaringen. Ten eerste, het traject van nation- en statebuilding dat de Britten met hen zijn ingegaan, heeft nog niet geleid tot de opbouw van staatsstructuren. Simpelweg komt het aanbod om een eigen staat te krijgen (naast de Joodse) te vroeg. Ten tweede, de Arabische bevolking wijst in grote meerderheid het idee af dat er überhaupt een Joodse staat komt. Zij willen het land niet delen, maar van het mandaatgebied Palestina als geheel een Arabisch gedomineerde staat maken. Ten derde, de Arabische buurlanden wijzen zowel een zelfstandige Joodse als een zelfstandige Palestijns-Arabische staat af, zij willen elk een zo groot mogelijk deel van het grondgebied voor zichzelf. Na de Eerste Arabisch-Israëlische Oorlog (1947-1949) annexeert Jordanië daarom de Westelijke Jordaanoever en Oost-Jeruzalem, terwijl Egypte de Gazastrook bezet houdt. Tot een zelfstandige Palestijnse staat komt het zo niet.

In 1948 vertrekken duizenden Palestijnen uit het gebied, de zogenoemde Nakba. Om hoeveel mensen gaat het? In hoeverre zijn ze gevlucht, weggejaagd of onder druk gezet door buurlanden?

BART WALLET Het gaat om zo'n 700.000 Palestijnen die als vluchteling een veilig heenkomen zoeken in de buurlanden en in delen van Palestina die onder Arabische controle komen. Over de redenen voor deze massale vlucht is al lang strijd. Het standaard zionistische verhaal luidt dat de Palestijnen uit eigen beweging zijn vertrokken, daartoe opgeroepen door Arabische leiders, om zo de legers doortocht te geven bij de vernietiging van Israël. De standaard Arabische lezing is dat hier sprake is van een bewust georkestreerde etnische zuivering, waarbij het Israëlische leger zo veel mogelijk Palestijnen gewelddadig verdrijft. Zorgvuldig historisch onderzoek heeft vastgesteld dat er een waaier aan redenen is waarom Palestijnen vluchten: deels vanwege Israëlisch geweld, deels op eigen initiatief, deels vanwege psychologische oorlogsvoering, maar vooral vanwege de oorlogsomstandigheden. Als een burgerbevolking te midden van strijdende partijen terecht komt, zal die altijd – indien mogelijk – vluchten. Zo was dat hier ook. Over de vraag in hoeverre er een Israëlisch plan is om gebieden te ontdoen van Palestijnse bevolking (het zogenoemde Plan Dalet) twisten historici nog altijd. Sommigen (zoals Benny Morris) betogen dat dit een militair plan was voor specifieke situaties waarbij burgerbevolking gespaard moest worden,

anderen (zoals Ilan Pappé) zien er een plan tot etnische zuivering in.

Waar komt de Joodse bevolking van de nieuwe staat Israël precies vandaan?

BART WALLET Zoals we al zagen, vanaf eind negentiende eeuw groeit de Joodse bevolking in Palestina, in verschillende migratiegolven, voor een belangrijk deel uit Oost-Europa, maar ook uit landen als Jemen. In het interbellum wordt het een opvangplek voor vluchtelingen voor nationaalsocialistische en fascistische regimes in heel Europa, hoewel de Britten dan al proberen de migratie zo veel mogelijk te beperken. Na de Tweede Wereldoorlog zijn het de overlevenden van de Holocaust die een veilig thuis zoeken in het land, terwijl ondertussen de positie van Joden in de Arabische wereld ook steeds nijpender wordt en zij ook massaal hun toevlucht in Israël zoeken. Bij de groei van de Joodse bevolking in het land spelen zowel pushfactoren (antisemitisme, vervolging, discriminatie) als pullfactoren (een eigen land, veiligheid, Joodse cultuur) een belangrijke rol.

Voor een jüdische staat is geen grondwet nodig: de Thora is er immers al'
– Bart Wallet

Waarom heeft de staat Israël geen grondwet? Wat zijn de gevolgen daarvan?

BART WALLET Als in 1948 de staat Israël wordt opgericht, is er geen eensgezindheid over de identiteit van de staat. Een groot deel van de vooral seculiere politieke leiders willen een – een gewone, normale democratische staat waarin Joden wonen – en dus ook met normale, westerse wetten, inclusief een moderne grondwet. Anderen, met name de religieuze zionisten, wilden daar niet van weten. Zij hebben een *jüdische* staat voor ogen, die ook in zijn identiteit zijn Joodse karakter zal tonen. Daarbij is geen grondwet nodig, omdat die er al is: de Thora. Omdat op de valreep van de oorlog die uitbreekt geen overeenstemming bereikt kan worden, wordt besloten tot de status quo: alles blijft zoals het nu is. Daarom is een deel van het recht, het familierecht, conform de praktijk uit de Ottomaanse en Britse periode religieus van aard. Andere delen van het recht zijn modern en westerse. De ruimte van de grondwet blijft leeg. Zo kunnen beide groepen volhouden dat de staat nog niet af is, maar zich ontwikkelt in de eigen gewenste richting. Wel worden basiswetten ontworpen, die in de praktijk de rol van de grondwet overnemen. Daarnaast komt het Hooggerechtshof te staan, dat in feite als levende constitutie gaat fungeren.

In 1967 verovert Israël de Westbank (op Jordanië), de Gazastrook en de Sinaiwoestijn (op Egypte), en de Golanhoogvlakte (op Syrië). Waarom neemt Israël dan de beslissing deze gebieden bezet te blijven houden?

BART WALLET Als Israël in de oorlog van 1967 grote gebieden verovert, is aanvankelijk het idee dat dit onderhandelingsruimte geeft aan Israël in het gesprek met de Arabische buurlanden. Nu zal vrede bereikt kunnen worden in ruil voor land. Dat blijkt niet te lukken: de Arabische landen reageren op de oorlog met de drie nees van Khartoem:

nee tegen vrede met Israël, nee tegen het erkennen van Israël en nee tegen onderhandelingen met Israël. In Israël komen ook al snel geluiden op dat in ieder geval delen van de bezette gebieden behouden zouden moeten worden: naast Oost-Jeruzalem ook de Golanhoogte en delen van de Westelijke Jordaanoever die strategisch gelegen zijn. Deels wordt dit de inzet van de nederzettingenbeweging, die daar onder meer uit religieuze motieven midden in Palestijns gebied Joodse nederzettingen start. De internationale gemeenschap reageert met resolutie 242: alle landen dienen de soevereiniteit van elkaar te erkennen en Israël moet zich terugtrekken uit (de) bezette gebieden. De Franse versie spreekt expliciet over terugtrekking uit alle gebieden, de Engelse is ambivalent omdat het lidwoord ontbreekt. Deze resolutie houdt in dat als landen hun grondgebied terug willen, ze ook de soevereiniteit van Israël moeten erkennen. In 1979 doet Egypte dat als eerste land, waardoor het de Sinaiwoestijn terugkrijgt. Het land stelt er geen prijs op om het beheer over de Gazastrook weer op zich te nemen.

Het Palestijns verzet, Gaza en Hamas

1 Waar staat Hezbollah voor? En wat is de betrokkenheid van Iran in het conflict?

In 1948 vluchten honderdduizenden Palestijnen naar Libanon. Daar is in de jaren dertig een politiek evenwicht geconstrueerd tussen christenen, sjiiitische en soennitische moslims. De groep nieuwkomers groeit, en ze zoeken de confrontatie met Israël. Het zet de machtsbalans in Libanon onder druk. In 1975 breekt er een burgeroorlog uit die vijftien jaar zal duren. Om veiligheidsredenen bezet Israël het zuiden van Libanon. Uit deze onrust ontstaat Hezbollah, 'Partij van God', een politieke partij met een militaire tak, en diep verworteld in de samenleving door zorg en onderwijs aan te bieden. Primair is Hezbollah een protestbeweging tegen de Israëlische bezetting van het zuiden van Libanon.

Immiddels heeft in Iran in 1979 een revolutie plaatsgevonden, sjiiitische ayatollahs hebben een islamitische shariastaat gesticht. Het regime stelt zich ten doel onderdrukte islamitische minderheden in de regio te beschermen, en sluit in 1982 een bondgenootschap met Hezbollah. Iran zoekt niet direct de confrontatie met Israël, maar via bondgenoten zoals Hezbollah en later ook Hamas.

16 Sinds 7 oktober 2023 is de aandacht vooral gericht op Hamas. Wanneer is Hamas opgericht, wat was de aanleiding, en met welk doel?

JOAS WAGEMAKERS Hamas is opgericht in 1987 in de Gazastrook als afsplitsing van de Gazaanse Moslimbroederschap. Directe aanleiding hiervoor is de eerste intifada, waarin Palestijnen in opstand komen tegen de Israëlische bezetting. De Moslimbroederschap in de Gazastrook is namelijk sterk gericht op sociale en religieuze activiteiten, ziet het Palestijns-Israëlisch conflict vooral als een joods-islamitisch conflict en voert bewust geen strijd tegen Israël. Binnen deze organisatie is er echter een groeiende groep die zich wel door middel van gewapende strijd en met nationalistische doelen (in plaats van religieuze) tegen Israël wil verzetten, net als veel nationalistische Palestijnse organisaties dat doen. Als de intifada uitbreekt, vindt deze factie binnen de Gazaanse Moslimbroederschap dat de tijd was gekomen om tot actie over te gaan. Omdat de Gazaanse Moslimbroederschap het niet aandurfde om zelf de strijd aan te gaan, richt men hiervoor een specifieke organisatie op: de Islamitische Verzetbeweging, beter bekend als Hamas.

16 Hoe verhoudt Hamas zich tot andere spelers in het Palestijns verzet tegen de staat Israël, zoals Fatah, de PLO en de Islamitische Jihad?

JOAS WAGEMAKERS Hamas zegt nationalistische organisaties als Fatah en de PLO als Palestijnse broeders te zien, maar in de praktijk is er vaak een machtsstrijd gaande die soms met geweld van beide kanten gepaard gaat. Zeker na de Palestijnse parlementsverkiezingen van 2006, die Hamas wint, is er een zekere onwil van Fatah om Hamas te accepteren. De strijd die hieruit voortkomt, heeft de antipathie over en weer bestendigd, al heeft het recente conflict ook weer veel solidariteit met Hamas teweeggebracht. De Palestijnse Islamitische Jihad is een organisatie die weliswaar veel kleiner is dan Hamas, maar wel een islamistisch karakter heeft en daardoor veel op Hamas lijkt. De relaties tussen deze twee organisaties zijn over het algemeen goed, al zijn ze wel concurrenten.

14 Wie kennen Hamas vooral van de terroristische activiteiten, die algemeen afgekeurd worden. Is Hamas ook een bredere maatschappelijke beweging?

JOAS WAGEMAKERS Naast zijn terroristische aanslagen houdt Hamas zich ook bezig met sociale activiteiten van allerlei aard – moskeeën, onderwijs, ziekenhuizen, sportclubs, etc. – en heeft het ook meegedaan aan diverse verkiezingen. Hamas heeft

duis militaire, sociale en politieke activiteiten. De populariteit van Hamas kan deels verklaard worden vanuit zijn sociale activiteiten, maar hangt zeker ook samen met het gebrek aan een geloofwaardig alternatief (Fatah en de Palestijnse Autoriteit staan bekend als corrupt), en het feit dat Hamas vasthoudt aan wat zij zien als de legitimiteit van de strijd tegen Israël.

16 Hamas is een organisatie met een in een handvest verankerde ideologie. Zij willen Israël van de kaart vegen, staat daarin te lezen. In hoeverre is dit voor hen onopgeefbaar?

JOAS WAGEMAKERS Hamas heeft in 1988 een handvest gepubliceerd dat gekenmerkt wordt door een mengsel van religieuze en nationalistische elementen, waarin de religieuze achtergrond in de Gazaanse Moslimbroederschap en het veeleer nationalistische karakter van Hamas weerspiegeld wordt. Dit handvest is echter nooit erg representatief voor Hamas geweest. De organisatie verwees er zelden naar, veel leden zijn er destijds niet over geconsulteerd en er was zelfs een zekere schaamte voor. In de praktijk heeft Hamas zich weliswaar vaak fel anti-Israël opgesteld, maar men heeft vanaf het begin de mogelijkheid tot onderhandelingen met Israël opgehouden. Cruciaal hierin op de lange termijn is het concept *hudna* (wapenstilstand). Voor Hamas is dit een manier om in theorie vast te houden aan zijn gewenste oplossing van het conflict (de 'bevrijding van heel Palestina'), maar in de praktijk gestalte te geven aan de veel realistischere wens van veel Palestijnen voor een staat op de Westelijke Jordaanoever en in de Gazastrook. Door dit laatste niet als 'vrede' te bestempelen, maar als een 'wapenstilstand' af te schilderen, kan Hamas beweren dat het zijn einddoel niet heeft opgegeven, maar tegelijkertijd realistisch zijn en zichzelf niet buitenspel plaatsen. Dit beleid voert Hamas al vele jaren en is in 2017 in een nieuw handvest bestendigd.

DINEKE HOUTMAN, emeritus hoogleraar Judaïca aan de PThU

BART WALLET, hoogleraar Joodse Studies aan de UvA Dineke Houtman, emeritus hoogleraar Judaïca aan de PThU

JOAS WAGEMAKERS, universitair hoofddocent Islam & Arabisch aan de Universiteit Utrecht

'Bij Hamas grijpen Palestijns nationalisme en islamisme in elkaar'
- Joas Wagemakers

17 Hoe legitimeert Hamas de gewelddadige aanval van 7 oktober 2023 en de gijzelneming van Israëlische Joden?

JOAS WAGEMAKERS Hamas plaatst zijn situatie van direct vóór 7 oktober 2023 in een bredere context en een langere geschiedenis van onderdrukking, marginalisering en isolement. In de laatste jaren kregen deze zaken vooral gestalte in de Israëlische blokkade van de Gazastrook, de boycot van Hamas door de Palestijnse Autoriteit, het vrijwel volledige gebrek aan een diplomatiek proces rond het Palestijns-Israëlisch conflict en de afnemende solidariteit van Arabische landen (denk bijvoorbeeld aan de Abraham-akkoorden tussen diverse Arabische landen en Israël in 2020-2021). In deze context wilde Hamas zichzelf en de Palestijnse kwestie weer duidelijk op de nationale, regionale en internationale politieke en diplomatieke agenda zetten en men was bereid daar terroristische middelen voor in te zetten.

16 In hoeverre is Gaza nog bezet gebied?

De Gazastrook is bezet door Israël tijdens de Zesdaagse Oorlog van 1967, daarvoor viel het onder Egyptisch bestuur. In de loop van de tijd zijn er verschillende Joodse nederzettingen gesticht, die in 2005 op last van de Israëlische regering zijn ontruimd. Ook het Israëlische leger trekt zich dan terug uit de strook. Sindsdien heeft Gaza een zekere mate van zelfbestuur, maar omdat Israël de grenzen rond Gaza controleert, is er nog steeds sprake van bezetting. Als bezettingsmacht is Israël verantwoordelijk voor de burgerbevolking in het gebied. Nu de Gazastrook grotendeels verwoest is, gaan er in Israël stemmen op het gebied opnieuw te bezetten en er Joodse nederzettingen te bouwen. Zo kunnen er 'feiten op de grond' worden gerealiseerd die overdracht aan de Palestijnen bemoeilijken.

Hamas erkent in dit nieuwe document Israël niet en herhaalt ook dat het gelooft dat de Palestijnen recht hebben op 'heel Palestina', maar dat het bereid is zich neer te leggen bij de nationale consensusformule van de Palestijnen, namelijk een Palestijnse staat op de Westelijke Jordaanoever en in de Gazastrook. Dit betekent feitelijk een tweestatenoplossing, al wil Hamas dat niet zo noemen omdat dit zou impliceren dat het Israëls recht om te bestaan erkent en dat wil het niet. Hamas zou in het geval van een vredesakkoord wel bereid zijn Israël te accepteren als een voldongen feit, maar niet om hem te erkennen.

16 Islamisme en nationalisme lijken samen op te gaan bij Hamas. Hoe verhouden deze zich tot elkaar?

JOAS WAGEMAKERS Hamas strijdt tegen Israël uit nationalistische motieven (men wil het eigen land terug), maar ondersteunt dit wel met religieuze argumenten, door bijvoorbeeld te wijzen op het belang van Jeruzalem in de islam. De manier waarop men deze nationale strijd voert, wordt ingegeven door een afweging van belangen – zelfmoord-aanslagen, bijvoorbeeld, worden gebruikt als effectief middel tegen een vijand die militair sterker is – maar wordt ook religieus gelegitimeerd. Op deze manier zie je dat Palestijns nationalisme en islamisme in elkaar grijpen. Dit komt in de huidige Gaza-oorlog op soortgelijke manieren terug.

Kerk, zionisme en antisemitisme

1 Theologisch wordt vaak het onderscheid gemaakt tussen land, volk en staat. Wat houdt het in en hoe belangrijk is het?

DINEKE HOUTMAN Volk en land zijn volgens de Bijbel intrinsiek met elkaar verbonden. Wanneer God Abraham in Genesis 12 oproept tot een bijzondere bestemming, wordt dat direct gekoppeld aan een specifieke plek: 'Ga naar het land dat Ik je zal wijzen.' Het beloofde land dient als basis voor Israël om zijn roeping als zegen voor de volken waar te maken. Dit vereist niet per se een specifieke, vastomlijnde staatsstructuur; de latere instelling van een koninkrijk is eerder een concessie aan de verlangens van het volk (1 Samuel 8) dan dat het Gods bedoeling is.

Zoals we al zagen, in de eerste en tweede eeuw leiden de Joodse opstanden tegen de Romeinen uiteindelijk tot de massale verdrijving van de Joden uit hun land. In de lange daaropvolgende ballingschap zijn Joden vaak ongewenst en onveilig, met als absoluut dieptepunt de Shoah. Dit leidt tot internationale steun aan het langgekoesterde verlangen naar een eigen autonome staat voor de Joden. Op 14 mei 1948 wordt, na een positief besluit van de VN, de Joodse staat Israël uitgeroepen. Hoewel deze staat geen religieuze betekenis heeft, lijkt hij cruciaal voor het voortbestaan van het Joodse volk. Wanneer de staat Israël, zoals nu het geval is, bedreigd wordt in zijn bestaan, heeft dat ook grote gevolgen voor het volk en zijn verblijf in het land.

2 Wat betekent het 'onopgeefbaar verbonden' zijn met Israël in de huidige situatie?

DINEKE HOUTMAN Onopgeefbaar verbonden betekent voor mij dat wij door het geloof in de Ene God van Israël bondgenoten zijn geworden die delen in de aan Israël geschonken verwachting van de komst van het Koninkrijk van God (Kerkorde Protestantse Kerk). Als de staat Israël een noodzakelijke voorwaarde is voor het voortbestaan van het Joodse volk, dan verdient hij daarom in principe onze steun. Dat neemt niet weg dat we daarin wel zelf ons morele kompas moeten volgen als het gaat om de vormen die die steun kan aannemen. De staat Israël op zichzelf is niet heilig en zijn leiders zijn geen heiligen.

2 Wat betekent het begrip zionisme precies? In welke kleuren komt het voor? En wat is de relatie met nationalisme en imperialisme?

DINEKE HOUTMAN Het zionisme streeft naar een Joodse staat in het bijbelse beloofde land. Het heeft ten eerste een politieke component die streeft naar een eigen staatsvorm; een culturele component, die de Joodse cultuur uit alle tijden en windstreken wil behouden en doen opleven, waaronder het herintroduceren van het Hebreeuws als nationale taal, en ten slotte een religieuze component, die de terugkeer van de Joden naar Israël ziet als het begin van de in de Bijbel genoemde verlossing. Als we uitgaan van nationalisme als 'het streven van een volk staatkundig onafhankelijk te worden of die onafhankelijkheid veilig te stellen', dan is politiek zionisme een vorm van nationalisme. Als we imperialisme definiëren als 'het streven van een staat naar uitbreiding van macht buiten de eigen staatsgrenzen', dan kunnen bepaalde extremistische nationaal-religieuze stromingen als imperialistisch worden beschouwd.

2 Wie kritiek heeft op Israël, of het bestaansrecht ervan niet erkent, wordt nog weleens antisemitisme verweten. Is dat terecht? Wanneer is er sprake van antisemitisme?

DINEKE HOUTMAN Kritiek op de politiek van Israël is geen antisemitisme, mits deze gebaseerd is op objectieve gronden en niet ook gericht aan burgers die het er niet mee eens zijn, of aan Joden die buiten Israël wonen.

Het ontkennen van het recht op bestaan van Israël is echter iets anders. Het bestaansrecht van de staat is vastgelegd in de VN-resolutie van 1947. Palestina is nooit onafhankelijk geweest en stond na de bijbelse periode altijd onder extern bestuur, met als laatste het Ottomaanse en het Britse bewind. Wat zou de reden kunnen zijn voor mensen die niet persoonlijk gedupeerd zijn om het door de VN gelegitimeerde bestaansrecht van Israël niet te erkennen, behalve dat men het de Joden niet gunt? Als we antisemitisme definiëren als 'afkeer, discriminatie of vervolging van Joden', dan kan het niet erkennen van de staat Israël als Joodse staat als een vorm van antisemitisme worden gezien. Dit geldt echter niet voor de later door Israël bezette gebieden, waarvan de legitimiteit omstrede is en dus ruimte geeft voor verschillende opvattingen.

Zal er ooit vrede komen?

2 Wat is er inmiddels gedaan om tot vrede te komen?

Te veel om op te noemen. In diplomatieke kringen wordt er vanaf begin jaren zeventig met regelmaat over gesproken, al dan niet in aanwezigheid van de hoofdrolspelers. Belangrijke mijlpalen zijn de Camp David-akkoorden van 1978, die leiden tot vrede met Egypte in 1979, en de Oslo-akkoorden in 1993 en 1995, waarin Palestijns zelfbestuur in de Gazastrook en de Westelijke Jordaanover onder de Palestijnse autoriteit is afgesproken. Voor beide akkoorden hebben de hoofdrolspelers de Nobelprijs uitgereikt gekregen.

2 Waarom wil het maar geen vrede worden?

In zijn boek *Israël-Palestina* noemt *NRC*-journalist Derk Walters vier concrete beleidsdossiers die een duurzame oplossing tot nu toe in de weg hebben gestaan. We voegen er een vijfde aan toe. *Ten eerste*: de grenzen van de Palestijnse staat. Geen van beide partijen wil veel land afstaan aan de ander. De 144 illegale nederzettingen op de Westelijke Jordaanover zijn bewust gecreëerde 'feiten op de grond' die overdracht bemoeilijken. Ook Hamas keert zich tegen territoriale compromissen met Israël. Een Palestijnse staat in de Gazastrook en de Westelijke Jordaanover zonder uitruil is voor hen wel een optie. *Twee*: de status van Jeruzalem. Beide partijen claimen die als hun hoofdstad, waarbij religieuze motieven in het geding zijn. Voor zowel joden als moslims is de Tempelberg, gelegen in Oost-Jeruzalem, in bezet gebied dus, heilig. Voor joden vanwege de Westelijke Tempelmuur, ook wel de Klaagmuur genoemd, voor moslims zijn de rotskoepel en de al-Aqsa-moskee heilige plekken. *Drie*: de miljoenen Palestijnse vluchtelingen. In 1948 heeft de VN bepaald dat zij 'die naar hun huizen

'Kritiek op de politiek van Israël is geen antisemitisme, mits op objectieve gronden'
- Dineke Houtman

willen terugkeren en in vrede met hun burenen willen leven' toestemming moeten krijgen om dit op de kortst mogelijke termijn te doen. Israël heeft altijd geweigerd deze resolutie uit te voeren. Inmiddels gaat het om zes miljoen Palestijnen, het is geen realistisch scenario dat die allemaal zouden terugkeren. *Vier*: de veiligheid van Israël. Na terugtrekking van het Israëlische leger uit de bezette gebieden vreest Israël voor de veiligheid van zijn burgers, topprioriteit nummer een. Dat heeft de terugtrekking uit Gaza in 2005, daaropvolgende oorlogen, en 7 oktober 2023 onderstreept. Op zijn smalst is het land maar veertien kilometer breed. *Vijf*: religieuze claims op het hele land. Zowel in de islamitische visie, onder andere aangehangen door Hamas, als in de religieuze-kolonistenvisie, wordt het bestaan van de ander niet principieel aanvaard. Beide extremen claimen het hele gebied vanuit een ideologisch en eschatologisch perspectief. Wat ooit dar al-islam ('huis van islam', de islamitische wereld) is geweest, moet het blijven; wat ooit bijbels land was, moet dat nu ook weer zijn.

2 Wat kan ik lezen als ik meer wil weten?

Ari Shavit, *Mijn beloofde land*. De triomf en tragedie van Israël. Persoonlijke geschiedenis van een Joodse Israël die worstelt met gewetensnood en het hele verhaal wil vertellen.

Derk Walters, *Israël-Palestina*. Elementaire deelfjes 84. Compact en objectief overzicht van de belangrijkste aspecten van het conflict.

Joas Wagemakers, *Hamas*. Wetenschappelijk onderbouwd overzicht van het Palestijns verzet en Hamas in het bijzonder.

